

K nekaterim problemom zasliševanja in njegove taktike

Dr. Jan Matiašek

doktor pravnih znanosti, pravna fakulteta, Karlova univerza, Praga

Povzetek

Zaslišanje je zapleten ustvarjalni proces s katerim naj se preskrbijo resnična spoznanja o preiskovanem dogodku. Ta spoznanja koristijo kot sodni dokaz ali vir informacij za ustvarjanje verzij, načrta zasliševanja in preiskave ter njune pravilne dinamike. Avtor deli zaslišanje na tri skupine glede na njihov odnos do lastne izpovedi (verodostojni in resnični, lažnivi, moteči se). Ob pripravi na zaslišanje — ki jo deli na analitično in sintetično fazo — še posebej poudarja vlogo in pomen forenzične psihologije. Nato razpravlja o zaporedjih zaslišanja (vstopni štadij, monolog, dialog), o možnostih dobivanja resnične izpovedi, o določanju tipov zasliševanja, o taktičnih načelih zasliševanja tistih, ki se motijo ali lažejo in naposled o protokolaciji in o uporabi tehničnih sredstev pri dokumentaciji zaslišanja.

Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 21, 1970, 1, s. 16—30, Ljubljana.

UDC 343.144:343.977.3

Some Problems of Interrogation and Its Tactics

by dr. Jan Matiašek, Doctor of Legal Science, Faculty of Law, Karlova University, Prague

Summary

Interrogation is a complicated creative process whose aim is to furnish authentic knowledge on the event under examination. This knowledge serves either as judicial evidence or as a source of information permitting to elaborate various versions, a plan of interrogation and their adequate dynamics. In consideration of the relation of the interrogated to his own testimony the author divides the interrogated into three groups (true and authentic, lying, and those who are mistaken). Dealing with the preparation of testimony — which he subdivides into the analytic and the syntetic phase — the author especially emphasizes the role and importance of forensic psychology. He then discusses the phasing of interrogation (introductory phase, monologue, dialogue), possibilities to come to a true testimony, determination of the type of interrogation of persons who are mistaken or lying and finally drafting of the minutes and use of technical devices in the documentation of interrogation.

Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 21, No 1, p. 16—30. Ljubljana, January—March 1970.

Že lani smo v tretji številki Revije za kriminalistiko in kriminologijo ob sestavku »Nekaj problemov taktike preiskovanja« napovedali objavo članka z gornjim naslovom, ki ga je prav tako napisal dr. Jan Matiašek s pravne fakultete Karlove univerze v Pragi. Žal zaradi objektivnih razlogov nismo mogli tega storiti prej. Ne glede na to pa sodimo, da je obravnavana problematika vedno aktualna in zato vrednost članka prav nič manjša, če ga posredujemo s krajšo zamudo. Bralce najbrž tudi ne bo preveč motilo, če pisec v nekaterih vprašanjih izhaja iz češkoslovaških razmer. Uredništvo.

I. Zgodovinski razvoj

Zasliševanje je tako staro kot človeška družba, njegove modificirane oblike so spadale in sodijo med najbolj razširjene vrste medsebojne izmenjave informacij med ljudmi vedno tedaj, kadar poskuša vpraševalec od vprašanega zvedeti (ugotoviti) nova dejstva, precizirati sicer znano dejstvo ipd.

Specifično, procesualno obliko je dobilo zasliševanje s trenutkom, ko je kak organ, ki stoji nad konfliktnima strankama, imel nalogo presojati in razsoditi prvič v zgodovini konflikt med posameznikom ali skupino posameznikov in vladajočo oblastjo, družbo ali pa tudi z drugim posameznikom (sodišče). Okvirno se lahko reče,

da je bila približno — v splošnem merilu — vse do 18. stoletja izpoved dobljena z zaslišanjem, eno izmed glavnih (če ne edino) sredstev ugotavljanja resnice, pa čeprav le-to iz razumljivih razlogov še daleč ni objektivno. Četudi so bila v tesni povezavi s tem pomembna stvarna in listinska dokazila, pomožna sredstva (npr. božje sodbe ipd.), je prinesel šele nastop znanstvene kriminalistične tehnike v dosedanjo stereotipnost procesa kvalitetno povsem nov element. Čeprav zgodovina beleži nekaj poskusov ugotavljanja verodostojnosti izpovedi, tj. predvsem odgovora na vprašanje, ali je le-ta lažna ali pa ne (npr. merjenje utripa v Indiji v 3. stoletju pred našim štetjem, preizkušnja s tehtnicami in vodo ravno tam, razmeroma naiven poskus s plavanjem v smislu paragrafa 2 zakonika Hamurabija, Zarathrustrova preizkušnja z ognjem, preizkušnja s tem, da se roka namaka izmenoma v vreli in mrzli vodi, kar se še zdaj uporablja v Afriki in podobno, vse do uporabljanja aparatne tehnike, ki ima višek v sedanji dobi z uporabo poligrafa), je moralo zasliševanje vkljub izjemnosti svoje pozicije čakati na znanstveno zanimanje vse do 19. stoletja, ko so ga začeli proučevati predvsem psihologi — kriminalisti. Znanstveno spoznavanje osebnosti in posebej njene psihologije je bila temeljna postavka temeljitega znan-

stvenega preučevanja zaslišanja kot tudi ustvarjanja in oblikovanja izpovedi; to vse do današnjih dni ni končano. Rezultati tega raziskovanja neposredno vplivajo na taktiko zasliševanja.

V ustreznih učbenikih in skriptah sodne psihologije se zadosti omenja zgodovinski razvoj, le-ta je v prejšnjem stoletju — gledano s stališča potreb kriminalistike — dosegel vrh s takšnimi imeni kot prof. Hans Gross in Schaffenburg, Wulfen, Lenz, Stern, Wundt, kasneje pa Smirnov, Rubinštejn, Teplov, Tardy, Knobloch itd.

Ustanovitelj psihologije izpovedi je francoski psiholog Alfred Binet (1857—1911), ki predvsem z delom »La suggestibilité« (1900) daje pobudo za ustvarjanje stroke psihologije izpovedi prič in ustrežajočega eksperimentalnega raziskovanja; tu je kot pionirja, ustanovitelja in sistematika mogoče navesti predvsem nemškega psihologa W. Sterna (1871—1938). Na tej podlagi so potem kriminalisti gradili teorijo in prakso taktičnih načel zasliševanja.

V bistvu lahko povzamemo, da poznanje načel psihologije izpovedi na področju zasliševalne prakse pomaga pristojnim organom v treh temeljnih smereh:

- presojati svoj pristop k zaslišanemu, svojo sposobnost zasliševati, regulirati in odstranjevati svoje psihične pomanjkljivosti v korist potrebnemu optimalnemu poteku zaslišanja,

- določiti pravilne taktične načine zasliševanja in to postaviti na znanstvene osnove,

- pravilno vrednotiti pridobljene izpovedi, potek njihovega ustvarjanja in razpoznavati v njih vzroke napak.

II. Pojem in vrste zaslišanja. Delitev zasliševanih oseb

Zaslišanje kot preiskovalno dejanje je zapleten ustvarjalni proces, ki ga odreja aktivna dejavnost zasliševalca in ki je usmerjen — ob doslednem spoštovanju načel, izhajajočih iz kazenskega postopka in iz priporočil, ki jih je izdelala kriminalistika — k temu, da bi se z dobljeno in zapisniško zajeto izpovedjo v obliki ustne, pismene ali neverbalne izjave zaslišanega pridobila potrebna resnična in verodostojna spoznanja o dogodku, ki se preiskuje; le-to je po eni strani sodni dokaz, po drugi strani pa vir informacij, ki omogoča zasliševalcu, da si ustvari nadaljnje verzije, priredi načrt in precizira taktiko nadaljnega zasliševanja in preiskave ter razvija pravilno dinamiko preiskave.

V smislu češkoslovaškega kazenskega postopka (paragraf 89), enako kot v smislu vrste drugih kazenskih postopkov, ima dokaz, dobljen z izpovedjo, enako vrednost kot dokazi druge vrste (stvarni, listinski, strokovna mnenja itd.), vrednotenje njegove verodostojnosti ni nič drugega kot iskanje in odkrivanje logičnih povezav in medsebojne usklajenosti v eni in isti stvari. Toliko bolj stopa v ospredje nujnost, da se z zaslišanjem pridobi verodostojna izpoved, to pa je odvisno predvsem od spretnosti zasliševalca, od njegovega popolnega poznanja znanstveno-kriminalističnih načel zasliševanja. Kazenski postopki v splošnem določajo namreč le nekaj načelnih pravil zasliševanja; poudarjajo predvsem njegovo zaporedje, prepovedujejo postavljati sugestivna in kapciozna vprašanja, poleg tega pa navajajo obseg in značaj sredstev, s katerimi je mogoče privedi zaslišanca, ki se ni odzval pozivu, izsiliti resničnost izjave tolmača in izvedenca in naposled prisiliti k izpovedi pričo, katera se ni ravnala po pouku o dolžnosti pričanja in o posledicah krive izpovedi; pri tem pa hkrati obdelujejo problematiko pravice do odklonitve izpovedi in določajo pogoje za prepoved zaslišanja. Kolikor pa gre za samo zaslišanje, določajo kazenski postopki v splošnem le to, naj zaslišanja potekajo tako, da bi dala po možnosti popolno in jasno podobo o dejstvih, ki so pomembna za kazenski postopek. Ne ukvarjajo se tedaj s taktiko zaslišanja kot tudi ne z vprašanji oblikovanja izpovedi; to prepuščajo v celoti kriminalistiki in njenim znanstveno utemeljenim priporočilom.

Pri obdelavi vprašanj taktike zasliševanja izhaja kriminalistika predvsem iz spoznanj forenzične psihologije, to pomeni iz spoznanj o zakonitosti dojemanja, spomina, mišljenja, prikazovanja in reprodukcije dojetega in drugih duševnih procesov (predstavljalnost, fantazija, občutki, volja), iz spoznanj o duševnih stanjih (razpoloženja, neodločnost itd.) in o duševnih lastnostih (značaj, temperament, sposobnost, navade, spretnosti, interesi, »konjički« in podrobne analize drugih procesov spoznavanja (adaptacija, dojetanje, celovitost, pomembnost, spoznavanje, pazljivost, govor) s posebno usmeritvijo k pogojem dojemanja in spomina, k pravni in pragmatični usmerjenosti, dojetanju prostorninskih pojavov, dojetanju in vrednotenju časa, ocenam prič, dojetanju verbalnih izjav in k varljivim spominom, ki sodijo že na področje nezavednih napak, katere lahko zasliševani zagreši med procesom spoznavanja in njegove reprodukcije in

katerih nepoznanje, in to predvsem njihovih vzrokov, bi lahko pripeljalo zasliševalca do nepravilnih sklepov. S tem so tesno povezana spoznanja o osebnosti človeka; le-to se uveljavlja tako v odnosu do zasliševanega kot tudi zaslišujočega. Predmet pozornosti tu niso samo normaliteta ali defektnost osebnosti, njene osnovne psihične lastnosti, temveč predvsem njena usmerjenost (potreba, interes, ideali, dinamične tendence, stališča, motivi delovanja). Na osebnost delujejo neposredno nekateri socialno psihološki činitelji, ki so neizmerno pomembni v problematiki zasliševanja, kot so sugestija in sugestibilnosta, čutna nalezljivost in imitiranje.

Strokovno uvajanje načinov in spoznanj forenzične psihologije vodi logično do sklepa, da mora kriminalistika pri problematiki zasliševanja preučevati npr. sugestivna vprašanja in njihov odnos do izpovedi, učinkovanje poznejših socialnih in osebnih okoliščin na oblikovanje psihike zasliševanih oseb, vpliv prejšnjih spoznanj in izkušenj (posebno iz stika s preiskovalnimi organi) na vedenje zasliševanih oseb, vlogo psihičnih motenj in njihov vpliv na dejanja in vedenje zasliševanih oseb, vlogo in vpliv zunanjega okolja zasliševanja, psihične reakcije v vedenju zasliševanih oseb, ipd. Celotnost vseh navedenih činiteljev namreč pogojuje natančen prenos objektivne resničnosti glede na izpoved ali pa, narobe, odmik izpovedi od dejanskega stanja, kakršno je objektivno bilo. Drugače povedano torej samo poznanje navedenih zakonitosti, okoliščin in dejavnikov omogoča ne samo pravilno zasliševanje, temveč tudi vrednotenje pridobljene izpovedi. Njihovo nepoznanje pa nasprotno, ne samo da jemlje zasliševalcu potrebno avtoriteto, ne samo da izključuje navezavo stika in pridobivanje zaupanja, temveč postaja poglavitni vzrok za to, da se uporabljajo nezakonite zasliševalne metode, ne izključujoč psihično in fizično nasilje.

Če se daje poudarek osebnosti (zasliševanega in zaslišujočega), je tako tudi zato, da bi se poudarila edinstvenost vsake osebnosti. To pa bolj ali manj izključuje ali bistveno omejuje šablonsko vrednotenje konkretne zasliševane osebe pred zaslišanjem, kot je to shematično poskušala vrsta t. im. tipologij zasliševanih v prizadevanju, da bi določili razdelitev zasliševanj, razporejenih po vrstah in na podlagi pretežno zunanjih znamenj osebe. (Fiziognomika kot odnos med izrazom lica in psihičnimi lastnostmi je vplivala predvsem na J. Galla, ustanovitelja frenologije, potem na njegova naslednika Spurzheima in Comba, predvsem pa na C. Lombrossa, očeta

takoimenovanega »tipa zločinca«; E. Kretschmer pri razpoznavanju značaja ne kalkulira samo z licem, temveč z gradnjo vsega telesa in določa štiri konstitucionalne tipe: pikničnega, asteničnega, atletskega in displastičnega, in to povrhu na podlagi študija ne normalnih, temveč duševno bolnih posameznikov. Druge tipologije so razčlenjene v velikem obsegu in v prizadevanju, da bi dobili taksativo nasprotno, dosegajo pravo nasprotje in potrjujejo, da edinstvenosti ni mogoče kategorizirati po vrstah.)

V resnici se lahko delijo zasliševani menda najustrezneje na podlagi njihovega odnosa do lastne izpovedi v tri skupine:

1. osebe, katere hočejo izpovedati resnico in katerih namen se ujema z nastalim rezultatom. (verodostojna, resnična izpoved),

2. osebe, katere nočejo izpovedati po resnici (neresnična in neverodostojna izpoved), in

3. osebe, katere hočejo izpovedati po resnici, pri čemer pa se njihov namen zaradi nekaterih objektivnih ali subjektivnih razlogov in v določeni objektivni situaciji — tedaj kot posledica posebnosti v oblikovanju njihovih izpovedi — ne ujema je z nastalim rezultatom resnična, vendar ne verodostojna in tedaj neobjektivna, zmotna izpoved.

Različni kazenski postopniki vsebujejo različno delitev zasliševanih oseb v odvisnosti od njihovega odnosa do raziskovanega dogodka in nasproti drugim osebam, ki nastopajo v kazenskem postopku. S stališča potreb kriminalistike in po njej izdelanih metodičnih in taktičnih načel zasliševanja pa je ta delitev nezadostna, predvsem zato, ker ne upošteva raznovrstnosti odnosov oseb do raziskovanega dogodka (raznovrstnosti zaradi njihovega subjektivnega stanja). S tega vidika je zato treba razločevati:

- priče,
- oškodovance glede zdravja, s premoženjsko, moralno in drugačno škodo,
- oškodovance, ki nastopajo kot priče,
- osumljence,
- obdolžence,
- obtožence,
- priče-strokovnjake, konzultante,
- izvedence,
- priče akta (tako imenovane neudeležene osebe),
- priče spoznavanja pri rekogniciji, in znotraj le-teh — lahko bi rekli procesnih tipov — še naprej:
 - nedorasle,
 - stare osebe,

- bolne in ranjene osebe (vključeno noseče ženske),
- defektne osebe (telesno, duševno, socialno motene) in
- umirajoče osebe.

Kar pa zadeva vrste zasliševanja, obstajajo poleg običajnega tipa, ki ga oblikujejo kazenski postopniki kot zaslišanje oškodovanca, obdolženca, priče izvedenca, mladoletnika in podobno, še drugi, ki jih označimo lahko kot »posebne vrste zaslišanj«, so pa predvsem v smislu češkoslovaškega postopka):

- informativno zaslišanje (pojasnilo),
- zaslišanje osumljene osebe,
- zaslišanje pred osebno in hišno preiskavo,
- zaslišanje pred rekognicijo, ki se ponavlja in dopolnjuje zaradi nepopolnosti prvotne izpovedi razpoznavne priče,
- izpoved pri odhodu na kraj dejanja,
- izpoved pred preiskavo z eksperimentom, ki precizira in dopolnjuje zaradi nepopolnosti prvotne izpovedi,
- zaslišanje pri soočenju,
- zaslišanje strank pri glavni razpravi (imenovano tudi križno zaslišanje).

Večina navedenih posebnih vrst zasliševanja je izrazito namenska, vseeno pa tudi zanje veljajo temeljna taktična načela.

III. Oblikovanje izpovedi. Zanesljivost in ocena izpovedi

Izpoved kot eno izmed sredstev ugotavljanja objektivne resnice o konkretno raziskovani zadevi ima poleg drugih vrst dokazil posebno mesto ne samo zaradi svoje nenadomestljivosti, če je pravilno podana, temveč tudi zato, ker njenega preverjanja ne opravlja izvedenec, marveč sam zasliševalec, od katerega se zato po pravici zahteva posebna strokovna usposobljenost.

Zaslišanje kot poseben odnos med zasliševalcem in zaslišanim (naloge je dobiti resnično in verodostojno izpoved) je postopek, v katerem zasliševalec uveljavlja svojo spretnost in znanje zaradi pravilne emanacije in reprodukcije dejstev, ki jih je dojel in si jih zapomnil zasliševani, in kjer zasliševalec hkrati vrednoti rezultate vsake delne faze tako, da bi po načinu in vsebini izpovedi zaslišane usmerjal (to pomeni po potrebi popravljal načrtano taktiko) nadaljnji potek zaslišanja. Zasliševalec pri tem ne izhaja samo iz tega, da je izpoved posredovalna slika objektivne resničnosti, temveč mora obenem računati

s tem, da ne gre za zrcalno podobo, ki se v izpovedi mehanično reproducira. Če je izpoved oblikovanja — kot je navedeno zgoraj — predvsem prek spoznavanja s čuti (dojemanje pojavov), s spominom, z emanacijo, mišljenjem in reprodukcijo, potem vpliva na vsebinsko in formalno kvaliteto izpovedi cela vrsta činiteljev. Poleg prej navedenih so to predvsem okoliščine, v katerih se dojemanje uresničuje:

— fizikalne okoliščine pobud, nagibov (situacije nagibov, npr. akustičnega, optičnega in drugega značaja; cilj zaslišanja je rekonstrukcija celotne slike teh okoliščin, to pomeni slike določene dojete situacije),

— fiziološke (raven čutnih funkcij, dejavnost, ki poteka v analizatorjih. Kakršenkoli čutni defekt je zelo neugoden za možnost adekvatnega odseva zunanjega sveta in ga je treba ugotoviti, npr. z raziskovalnim poskusom, zdravniškim pregledom, raziskavo ipd.),

— subjektivne (psihične komponente osebnosti, kot je stanje pazljivosti (vrsta, lastnost), usmerjenost (pragmatična, pravna), selektivnost dojemanja, stališča, tendence, inklinacije, čustva itd., telesna in psihična kondicija dojemajoče osebe itd.). Obenem s fiziološkimi pogoji so najpogostejše nosilci in vir pomot, napak in odmikov od objektivne resničnosti. Navajajo še probleme psihološkega značaja (adaptacija, živčno dojemanje, stimulacija, apercipcija itd., posebnosti dojemanja in podobno).

Glede kvalitete izpovedi z vidika procesa spominjanja in mišljenja, ki je zasnovano

— na tem, kako si (kdo kaj) zapomni (mimogrede, namenoma),

— na emanaciji prej dojemanih pojavov in njihovi projekciji v izpoved (reprodukcija), delujejo predvsem okolnosti, ki odrejajo samosvoj tip spomina po nazornem prikazu, gibanju, po besedni logiki, po emociji, čas med dojemanjem in reprodukcijo (z nevarnostjo vplivanja v vmesnem obdobju tega časovnega odseka); usmerjenost (pragmatična, pravna), subjektivna stanja zaslišane osebe, predvsem starost, psihična raven, emotivni odnos do osebe ali stvari ipd.

Obenem s potekom celotnega spoznavnega procesa vplivajo na kvaliteto izpovedi predvsem subjektivni činitelji (delujejo deducirano po stanju čutnih organov — okvara vida, okvara sluha, vonja, celotno zdravstveno stanje, stopnja utrujenosti, uglasenost občutkov ipd.) ter objektivni (ki delujejo neodvisno od stanja in sposobnosti človeka; to je predvsem vpliv podnebnih razmer, dnevnega časa ipd., pa tudi čas, ki daje okvir za

možnost opazovanja pojava, razdalja in dimenzije opazovanih objektov itd.).

Zanesljivost izpovedi vsakega zaslišanega je zato odvisna od vrste okolišnosti, izmed katerih je mogoče posebej poudariti:

- predmet na katerega se izpoved nanaša,
- okoliščine dojetanja za to, da si kdo kaj zapomni, reprodukcije,
- okoliščine zaslišanja (kraj, okolje, kjer se zaslišanje opravlja, pa tudi način zaslišanja na sploh, prav tako formulacije, ton, zaporedje vprašanj in način vprašanja),
- zaslišanec (odnos zaslišanca do raziskovane zadeve, do pojava, ki je predmet zaslišanja, njegova osebnost),
- osebnost zasliševalca.

Nobena izpoved (tudi resnična in verodostojna) ni natančna podoba resničnosti, temveč bolj ali manj predelano naziranje zaslišanega glede opazovanega in dojetega dogodka. Zato ni mogoče absolutizirati niti verodostojnosti niti zanesljivosti izpovedi priče, pri njenem vrednotenju je treba upoštevati nenatančnost, preobrnjena dejstva in pomote zasliševanega človeka.

Vsako izpoved je treba *vrednotiti* s stališča:

- koliko je zasliševani pojasnil dejstva, o katerih se izpoveduje in
- koliko se ujemajo njegove navedbe z drugimi zbranimi dokazi, in iz tega izhaja, da pomen psihologije pri zasliševanju ne velja samo za obdobje samega zaslišanja, temveč tudi za njegovo pripravo, za celotni prijem pri njem, za ustvarjanje medsebojnih odnosov in za nepretrgano in dokončno vrednotenje verodostojnosti dobljene izpovedi; pri tem je prva dolžnost zasliševalca, da posebej skrbi za odstranitev razumljivih in naravnih pomot zasliševanih oseb, predvsem prič: vzroki in možnosti za ugotavljanja in korekture teh pomot so opisani v sodni psihologiji.

IV. Priprava zaslišanja

Kot pripravo na zaslišanje je mogoče označiti kakršnakoli dejanja in akte, ne glede na njihove taktične in tehnične lastnosti, ki se opravijo med preiskavo pred zaslišanjem in ki omogočajo tako njegovo prireditve kot tudi zastavitve taktičnih in vsebinskih namenov. Dve fazi sta:

- analitična, v katero je treba vključiti analizo subjekta (to pomeni zasliševalca), analizo do sedaj zbranih materialov in dokazov s ciljem, da se izbere konkretna oseba, ki naj bo zaslišana, in

naposled iz prejšnjega izhajajočo analizo objekta zaslišanja,

- sintetična, ki se izraža v načrtu zaslišanja z vsemi njegovimi posebnostmi (tedaj ne samo v smeri cilja, temveč tudi njegove vsebinske zagotovitve z vidika posebnosti objekta, posameznih vrst kaznivih dejanj in tipov zaslišanja, prav tako v smeri njegove materialne zagotovitve).

Splošna analiza *osebnosti* zasliševalca se končuje v ugotovitvi, da je za uspešno opravljanje njegove vloge neogibna izravnanost psihična struktura celotne osebnosti. Dejavnost zasliševalca je ena izmed oblik družbene dejavnosti; prav to se pri zaslišanju kaže po eni strani kot ugotavljanje in izmenjava določenih informacij, po drugi strani pa — in to posebej — kot medsebojno vplivanje, ki poteka med zasliševalcem in zaslišano osebo. Kritično ocenjevanje potez lastne osebnosti in njene primernosti in zadostnosti za pripravljajoče se zaslišanje pomeni prav tako kot to, da se zaveda nakazanega bistva zaslišanja, metodo, kako se dokopati med zaslišanjem do tega, da bi se med zasliševalcem in zaslišanim vzpostavila interakcija, ki temelji na zaupanju in stiku ter na avtoriteti zasliševalca.

Vodilna vloga zasliševalca kot nepogrešljiva postavka uspešnosti zasliševanja sodi med najtežavnejše. Tudi če je res, da ima na voljo samo besedo in morebiten ustrezen dokaz, to ne pomeni, da ne bi mogel (in to brez uporabe nasilja, kot je bilo v preteklosti) vplivati na zaslišanega tako, da bi si nasproti njemu nenehno krepil in povečeval vodilno vlogo, ne da bi kršil zakon. Nasprotno, to mu je mogoče v več smereh:

- z logičnim zaporedjem postavljenih vprašanj, svojih trditev in predlaganja dokazov,
- z vplivanjem na sfero občutkov,
- s pozitivnim delovanjem na vpliv, ki ga imajo druge osebe na zaslišanega,
- z respektiranjem starosti, različnosti spola, socialne, psihične in telesne ravni zaslišanega, njegovega zdravstvenega stanja, intelekta, izobraženosti, izkušenj, poklica, razrednega izvora, verskega prepričanja, medosebnih in širših odnosov, doživljanja in odločujočih psihičnih lastnosti, kar na splošno zahteva psihološki prijem v okviru pravilnega zasliševanja,
- z odstranitvijo drugih osebnih pomanjkljivosti (npr. pomanjkanje ročne, tehnične in intelektualne spretnosti med zasliševanjem, npr. pisanje na stroju, obvladanje tehnike magnetofonskega zapisa ipd.),
- s pravilno tehniko zasliševanja (v načinu, kako je zaslišani sprejet, v individualnem pristopu,

pu k njemu, v lastni tehniki zasliševanja, v odstranitvi vzrokov, ki lahko v celoti vplivajo na zaslišanje in odnose, ki pri njem nastajajo, v načinu, kako postavlja vprašanja, s tem, da se zave vseh okolišnosti psihološkega značaja, katere lahko vplivajo na dožemanje, spomin in reprodukcijo zaslišanega ter s preverjanjem njegove izpovedi, tako, da se ozira na posebnosti in metodiko preiskovanja individualnih kaznivih dejanj, kakor tudi v pravilni interpretaciji odgovorov zaslišanega in njegovih protokolacij.)

Analiza do sedaj zbranih *materialov* in *dokazov* ima dvojni značaj. Po eni strani *kontrolnega*; letemu gre za ugotavljanje in odstranitev vseh pomanjkljivosti, protislovij ali nepopolnosti do sedaj zbranega materiala, tistega torej, kar bi lahko pomenilo ogrožanje poteka in cilja zaslišanja, kar bi lahko oviralo ali onemogočalo preverjanje verodostojnosti izpovedi in tedaj a priori izzivalo nevarnost potrebe, da bi se zaslišanje ponovilo. Po drugi strani pa gre za *študijski* značaj, ki predstavlja ovrednotenje do sedaj zbranih materialov za sestavitve vseh okoliščin, katere omogočajo precizirati pravno dejansko bistvo preiskovanega kaznivega dejanja, izoblikovati verzije, poudarjati poglobljeno vprašanje, ki ga je potrebno pojasniti v preiskovani zadevi, določiti krog potrebnih prič, določiti obseg in cilj zaslišanja pri vsakem izmed konkretnih obdolžencev, prič, izvedencev itd. (v skladu z njih tipom in posebnostjo) s postavko o morebitni uporabi posebnih načinov zaslišanja ali aktov (zaradi osvežitve spomina, ponovnega spoznanja, ponovne emanacije tega, kar je bilo pozabljeno itd.) in na podlagi tega — v okviru načrta preiskave dane kazenske zadeve — določiti načrt zasliševanja. Gradivo, na katerega podlagi se ta analiza opravlja, je po eni strani dokazilnega značaja (zapisniki, mnenja izvedencev, stvarni in listinski dokazi itd.), po drugi strani pa pomožnega (operativna spoznanja, informacije neprocesnega značaja itd., katerih kvantiteta in kvaliteta sta različni). Študij in ovrednotenje do sedaj zbranega materiala je miselna dejavnost, ki ima začenši cilj, ter je bogato empirično in intelektualno dotirana; pelje v korenito in na podlagi omenjenih materialov utemeljeno analizo praktično vsakega ugotovljenega dejstva (ali bolje rečeno sledu preiskovane dejavnosti, kajti preiskovalec ne dojemata kaznivega dejanja neposredno, temveč samo njegove posledice, to pomeni spremenjeno situacijo, ki jo je na kraju dejanja zapustila dejavnost storilca, oziroma stvarna in listinska dokazila, sledove dejanj in

pojavov, ki so ostali v spominu oškodovanca, priče itd.), potem pa v logično izoblikovano sintezo, in sicer v etapi abstraktnega logičnega dopolnilnega razmišljanja o dojetih sledovih, ocenjevanja in preverjanja pravilnosti sklepov na podlagi primerjave s prakso, z drugimi dokazi, z znanstvenimi spoznanji itd. Že iz tega izhaja, da je pravilna zahteva pretežne večine zakonodajalcev, češ naj se hkrati s tem ugotavljajo tudi vse okoliščine, katere lahko ovržejo kaznivo dejanje ali krivdo določene osebe. V naši problematiki ima zato dokazovanje opravičujočih dejstev s pomočjo izpovedi za preiskavo enak pomen kot dokazovanje takih okoliščin, ki krivdo (storilca) dokazujejo. Ta posplošujoča značilnost je zato odločilna za sestavo kroga vprašanj, ki jih bo treba postaviti zasliševanemu pri zaslišanju o zadevi. Glede na individualizacijo zaslišanja osebe bo krog vprašanj v podrobnostih praktično v vsakem primeru drugače sestavljen in tu ni mogoče postavljati kake šablone.

Analitični študij spoznanj o osebi in osebnosti človeka, ki naj bo zaslišana, se opira na:

— proučitev življenjepisnih podatkov, navedb o njihovem izvoru, o prvotni in sedANJI zaposlitvi, o prejšnjih kaznih, o rodbinskem okolju, iz katerega je izšel in v katerem se prav ta čas nahaja,

— proučitev njegovih stikov v javnosti in v zasebnem življenju,

— proučitev vseh objektivnih spoznanj o njegovem značaju in o tem, kar ga je ustvarjalo, o načinu življenja itd.,

— proučitev njegovih zdravstvenih podatkov (zdravniška poročila, opisi bolezni, poročila iz psihiatričnih zdravstvenih ustanov itd.),

— proučitev drugih objektivnih spoznanj, zlasti psiholoških.

Tu gre torej za spoznanje osebnosti občana, za seznanitev z dosedanjim potekom njegovega življenja, in to predvsem na podlagi kadrovskih (osebnih) materialov, izpiskov iz kazenske kartoteke, informacij, ki so jih dali varnostni organi, ljudski odbori, šola, delovno mesto, prav tako pa tudi morebitna prejšnja zaslišanja (vključno pojasnila) in spoznanja policijskih organov na podlagi le-teh itd. in to ne samo glede podatkov, ki se nanašajo na zaslišanega; temveč tudi tistih v zvezi z njegovim družbenim okoljem.

Če zasliševalec razumno domneva, da je zaslišanje za navadnega, to pomeni kriminalno ali v stikih z uradi neizkušenega državljana, vedno

opravilo, ki ga le-ta intenzivno doživlja z različno emacionalno barvitostjo (npr. strah, trema, negotovost, potrnost, odpor, jeza ipd.) in če upošteva to stanje, prispeva pozitivno k ustvarjanju ustreznih norm zaslišanja, to pomeni stika, zapiranja in avtoritete. K temu, da se zave pomembnosti te etape in k njeni objektivnosti prispeva nedvomno še dvojje vidikov, na katerih sloni študij spoznanj o osebi, katera naj bo zaslišana, namreč

- na preverjanju pridobljenih materialov in
- na sestavitvi kroga vprašanj, katera bo treba občanu postaviti pri zaslišanju v zvezi z njegovo osebo (osebnostjo). Tu bo šlo predvsem za vprašanja, ki naj bi osvetlila bodisi nekatere nejasnosti ali pa odstranila protislovja med materiali, katere je zasliševalec proučil v tej etapi priprave. Samo tako bo namreč večkrat sposoben ustreči v nekaterih kazenskih postopnikih pogojnemu, drugod obveznemu, vedno pa izredno pomembnemu — postulat, naj tudi z vpraševanjem razišče še druge okoliščine, ki so pomembne za ugotovitev verodostojnosti zaslišane.

Sintetična faza priprave na zaslišanje se deli na *splošni* del (določitev temeljnih načel taktike zaslišanja, o katerih bomo še govorili), in *posebni* del (izdelava načrta zaslišanja v širšem in ožjem pomenu besede). Ker načelom taktike posvečamo samostojno poglavje, bomo omenili predvsem načrtovanje zaslišanja.

Načrt (plan) zaslišanja je sestavni del celotnega načrta preiskave ne glede na to, da ga v nekaterih manj zapletenih primerih ni treba pisмено obdelati. Po načelih taktike zasliševanja temelji načrt zaslišanja v širšem pomenu besede v načrtovanju:

- kraja in časa (dan, ura) zaslišanja,
- pravočasnega povabila (zagotovitev privoda) osebe na določen kraj zaslišanja ob določenem času,
- pravočasne zagotovitve navzočnosti obdolženca (osumljenca) in drugih oseb zaradi reko-gnicije med zaslišanjem,
- pravočasne zagotovitve navzočnosti obdolženca, soobdolženca in drugih oseb (prič) zaradi soočenja med zaslišanjem,
- pravočasnega obveščanja drugih oseb, katere naj bodo navzoče pri zaslišanju,
- pravočasne zagotovitve potrebnih stvarnih ali listinskih dokazil, modelov, maket, fotografij, filmov ipd., ki bodo predloženi (projicirani) zaslišanemu med zaslišanjem,

— pravočasne zagotovitve potrebnih tehničnih sredstev (magnetofon, filmska kamera, televizija ipd.) ter kontrole njihovega stanja,

— pravočasne zagotovitve prometnega sredstva, če naj se zaslišanje opravi drugje in ne v prostorih za zaslišanje (sodišča, tožilstva, varnostnega organa).

Ta načrt torej zagotavlja zaslišanje kot celoto (čas, kraj, gradivo, udeležbo).

Načrt v ožjem pomenu besede upošteva predvsem:

— ugotovitev, kakšna dejstva, za katera se zanima preiskava, so verjetno znana zaslišanču, in

— izdelavo osnovne črte postopka (to pomeni način navezave psihološkega stika, zaporedje vprašanj, predlaganje stvarnih dokazil itd.) pri zaslišanju zaradi pojasnitve dejstev, ki so zaslišanemu znana; ta vidik se ukvarja že samo z interno vsebinsko stranjo zaslišanja, pri čemer pismena oblika prav tako ni nujna v vseh primerih, odvisno pa je od objektivne presoje zasliševalca, ki mora izhajati iz težavnosti in zapletenosti kazenske zadeve ter tudi iz pripravljenosti se zaslišanja. Sicer pa tudi tu veljajo vsa načela, ki urejujejo planiranje.

Načrt pa bi moral biti glede na namen in obseg celotne poprejšnje priprave sestavljen po vidiku:

— značilnosti osebnosti zaslišane, ki določajo posebnosti taktike zaslišanja,

— načrtane verzije (v odnosu do dejanja storilca, vzrokov, motivacije itd.), ki naj se preveri z zaslišanjem,

— okoliščine, ki naj bi se pojasnile z zaslišanjem,

— preverjenih podatkov, ki so v zvezi s temi okoliščinami že znani, z navedbo številke lista spisa, kjer so zajeti (zaradi takojšnje orientacije v spisu),

— do sedaj nepreverjenih podatkov, ki so na voljo v zvezi s temi okoliščinami, z navedbo številke lista spisa, kjer so zajeti,

— vprašanj, ki jih je treba postaviti zaslišanemu, in njegovega zaporedja,

— domnevnih posegov v zaslišanje (prekinitev zaradi soočenja, predložitev stvarnih dokazil, rekognicija itd.), in to glede tega ali onega vprašanja, ki se pojasnjuje,

— pripomb.

Obliko pismenega načrta (zapis, stolpci, shema ipd.) si določa zasliševalec po tem, katera mu najbolj ustreza.

V. Zaporedje pri zaslišanju

Planiranje zaslišanja v ožjem pomenu besede in tudi taktična načela njegove izvedbe se morajo podrežati predvsem zaporedju pri zaslišanju, ki je v mnogih primerih odrejeno z ustreznimi določili o kazenskem postopku. Na področju anglosaksonskega prava ima zaporedje pretežno dvoje postopnih faz — uvodno, vstopno in dialog (glej naprej) — pri čemer se monolog izpušča, po mojem mnenju na škodo stvari, kajti prav v njem lahko zasliševani mnogokrat nudi takšne informacije, katerih zasliševalec sploh ni pričakoval, ne glede na to, da se zasliševalcu jemlje možnost mnogo globljega spoznavanja osebnosti zaslišane in predvsem možnost presojanja resničnosti (z dodatnimi kontrolnimi vprašanji ali s konfrontacijo z že znanimi in preverjenimi dejstvi) njegove nemotene proste izpovedi. Po večini kazenskih postopnikov socialističnih držav je v nasprotju s tem mogoče zaslišanje deliti na tri postopne faze:

a) *Uvodna* (vstopna) faza, katere naloga je spoznati pozvanega kot državljana, tipizirati ga in navezati z njim prvi stik; sem se lahko šteje predvsem vabilo (pismeno, pismeno po kurirju, telefonično, ustno itd.), potem neshematičen sprejem (kot prvi korak za odstranitev napetosti in ustvaritev humanega ozračja, ki ustreza preiskovalnemu primeru in individualiteti osebnosti poklicanega in to predvsem z vljudnostjo pri nagovoru in pri celotnem nastopu, z odločnostjo in načelnostjo), ugotovitev istovetnosti osebe in njenega razmerja do stvari in oseb, predvsem glede na to, da bi mogla biti pravočasno in redno poučena o pravici, odkloniti izpovedbo, ali pa o prepovedi zaslišanja. Zelo pomemben je načeloma nestereotipen in nerutinski način (formulacija, podajanje in vsebina) pouka osebe o pomenu izpovedi z vidika splošnega interesa (vsak ima drugačno preteklost, drugačen intelekt, drugačno izkušnjo z uradi ipd.) vsakdo drugače dojema in se te pomembnosti zaveda, ki pomeni eno zadnjih možnosti za pozitiven vpliv na zaslišanega, da se prepriča o tem, češ da je rezultat preiskave odvisen od njegove natančne in pravilne izpovedi. Zato naj pouk o kazenskih posledicah krive izpovedi (z izjemo obdolženca), pri katerem le-teh ne more biti, ne izzveni kot grožnja, marveč le kot pouk o tej nujnosti, za katero je dala povod zaščita splošnega interesa. Z vsem tem je mogoče izzvati zainteresiranost zaslišane, spodbuditi ga k logičnemu mišljenju in doseči v njem potrebno emocionalno stanje.

V uvodni fazi naposled zasliševalec končuje tudi spoznavanje psihologije zaslišane osebe, kar je začel pri pripravi na njeno zaslišanje, da bi mogel kar najbolj realno presojati verodostojnost in zanesljivost njene izpovedi.

b) *Faza spontane izpovedi* (monologa) zaslišane pride po tem, ko se zaslišanec seznani z obravnavano zadevo in z razlogom za zaslišanje (obdolžitvijo). To je čas prostega monologa zaslišane in zasliševalčevega potrpežljivega poslušanja; zasliševalec je absolutno pozoren in z zapiski zajema vse, kar je pomembno, prav tako pa tudi nepopolnosti, nejasnosti in protislovja, ali pa navedbe, katere ne pomenijo (z vso očitostjo) reprodukcije tega, kar je dojel, temveč rezultat lastnih (ali tujih) presoj, razmišljanj in domnev so oz. lahko so veliko vredne, zlasti glede osebe obdolženca (npr. o načinu njegovega življenja, ki ni ustrezal njegovim dohodkom) in lahko prispevajo k ustvarjanju novih verzij ipd. Poziv k povezani izpovedi mora biti formuliran najbolj splošno (npr.: »Kaj vam je o tej stvari znano?«, ali pa, če naj zaslišani izpoveduje o večjem številu dejstev, epizod, dokazov ipd., tedaj najprej zaradi pojasnila enega, potem drugega ipd., npr. z vprašanjem: »Kaj vam je znano najprej o tej in tej stvari?«). Pri tem se zaslišancu lahko priporoči, naj izpove njemu znana dejstva v istem zaporedju, kot je zanje zvedel, in to zaradi njihove boljše emanacije. Natančnost formulacij je tudi, tako kot v prvi fazi, odločilna za to, da zasliševalec zadevo razume, in za to, da ustvari tisti pomembni psihološki pojav, kakršnega pomeni spontanost izpovedi. Spontanost naj se ne prekinja, kvečjemu se lahko usmerja, kolikor to seveda koristi stvari (kadar raztegovanje ne izzove asociacijskih povezav). Taktično pomembno je izpovedajočega držati stalno »v tempu«, ne dopuščati dolgih presledkov molka, razmišljanja ipd., in to zato, ker se ne samo v prostem in nemotenem, marveč predvsem v tekočem toku govora zmanjšuje njegova samokontrola, če ne bi hotel govoriti resnice; s tem pa je dana možnost za pridobitev kakega podatka, besede, obrata ipd., ki lahko postane izhodišče za pridobitev resnične izpovedbe v zadnji fazi. Zasliševalec ima obenem možnost spoznati po stopnji popolnosti, natančnosti in verodostojnosti emanacijo dojetij ter stopnjo in vrsto pazljivosti zaslišane (podzavestna pazljivost, namerna pazljivost in nagib za to, vzroke za to, da si je človek dobro zapomnil, kar je dojel (poklic, specializacija, interes, odnos do udeležencev, do kraja ipd.);

hkrati ima zasliševalec možnost oceniti, kateri tip spomina je pri zaslišanem najbolj razvit, in izrabljati potem ta tip spomina kot pomoč, ki se obnese zaradi pridobitve izčrpne, podrobne izpovedi. Med monologom zasliševalec naposled vzporedno primerja dejstva z drugimi že ugotovljenimi dokazi (preverjenimi in nepreverjenimi), ki jih ima na voljo, le-te medsebojno konfrontira (v mislih) in po teh realnih dejstvih že v tej fazi vrednoti resničnost in verodostojnost izpovedi. Drugače povedano, zasliševalec je sposoben ob koncu druge faze zaslišanega že objektivno kategorizirati, uvrstiti ga v eno izmed treh osnovnih skupin in v skladu s tem nato v tretji fazi zaslišanja dokončno začrtati pravilen taktično-psihološki prijem in postopek.

c) Tretja in zadnja faza zasliševanja je *postavljanje vprašanj in dobivanje odgovorov* (dialog), in to z namenom, da se spontana izpoved dopolni in da se odstranijo nepopolnosti, nejasnosti in protislovja,

— ki se nanašajo na samo stvar,

— ki se nanašajo na izvor informacij (od kod zaslišanec ve za bistveno okolnost, o kateri je izpovedal, kdaj in v kakšnih razmerah

— npr. podnebnih, zdravstvenih ipd. — jo je opazoval, kdo za to okolnost še ve ali lahko ve, ali lahko to okolnost potrdijo ali ovržejo še kaka stvarna ali listinska dokazila itd.), ter take,

— ki se nanašajo na preverjanje izpovedi (kontrolna vprašanja).

Zasliševalec mora, v prizadevanju, da bi ustvaril ugodne okoliščine, spoznavno, nikakor pa ne nasilno kazati, da se iskreno in odprto trudi doseči stik, hkrati pa se mora izogibati neugodnemu vplivanju na zaslišanega v zvezi s potekajočim zaslišanjem, pa tudi v zvezi z eventualnimi življenjskimi situacijami, če se bo zaslišani kdaj v prihodnje spet srečal s preiskovalnimi organi ipd. Ne uporabljati ukane, zvijače, pasti, je prav tako nujno, kot ne pretvarjati se, da vse poznam in vem — takšne poze morejo prav lahko izzvati zlovoljenost, posebno pri tistih osebah, ki so se po svoji volji odločile, da bodo izpovedale po resnici in popolno.

Zasliševalec mora skrbeti tudi za to, da se odstranijo vzroki, ki lahko v celoti vplivajo na zaslišanje in na odnose, ki pri tem nastajajo. Ti so v bistvu:

— tehnični, ki jih je mogoče odstraniti npr. z optimalno prireditvijo zasliševalnega okolja (prostor, v katerem se zaslišuje — glej v nadaljnjih izvajanjih),

— psihološki in družbeni. Tukaj gre predvsem:

a) za nerazumljivo izražanje misli. Sprejem ali izmenjava informacij je mogoča samo ob postavki, da se osebe v medsebojnem stiku natančno razumejo. Okolnost, da vprašani vprašanja ni razumel, ustvarja pri zaslišanju neprijetno, mnogokrat daljnosežno situacijo; tako se uporabljajo pojmi, katerih zaslišani ne razume (to povzroči različna raven intelekta, psihičnega razvoja, izobrazbe ipd.), in to v celoti ali pa deloma, posamezne besede lahko celo šokirajo, včasih zaslišani ugotavlja, kaj pomenijo in naleti na nerazpoloženost zasliševalca. Drugikrat zaslišani pojem »pozna«, vendar njegova razlaga ne ustreza resničnemu pomenu in tako prihaja do pomote v razumevanju. Izrazi, ki imajo več pomenov, in narobe, prav tako vodijo do nesporezuma — vsaka stran ima lahko v mislih drugačen pomen. Besede, ki nimajo jasno začrtanega pomena, vodijo do nesporazuma in tudi do nepotrebnih sporov. Nejasno formuliranje misli je bodisi znamenje nesposobnosti zasliševalca, da bi našel primerne izraze za njihovo izražanje, ali pa pomeni, da se namerno izogiba cilju, ali pa so znamenje nezadostne ravni mišljenja, motnje v mišljenju, pomanjkanje izkušenj v izražanju ipd. Tudi nepazljivost ene ali druge strani ima tu pomembno vlogo;

b) za predsodke zasliševalca. Ljudje mnogokrat dojemajo in se zavedajo tega, kar hočejo slišati, videti, kar ustreza njihovi predstavi, ki so si jo o stvari napravili, to, kar potrjuje njihovo dosedanje stališče. Gre za tendenciozno dojetje in interpretacijo pridobljenih informacij v skladu s prejšnjimi predstavami, nazarjanji in predsodki, za avtosugestijo (npr. pri načrtovanju verzij lahko avtosugestija spravi ob uspeh vso preiskavo);

c) za to, da zasliševalec informacije v mislih dopolnjuje, da išče »podtekst« v tem, kar je bilo rečeno, sporočeno, napisano. To dopolnjevanje je pod vplivom bojazni, strahu, ponekod geste, mimike, barve glasu ipd., kot tudi sumničenja in enostranskosti pri vrednotenju izpovedi (zasliševalec bolj dojema okolnosti, ki dokazujejo krivdo, kot tiste, ki krivdo omejujejo);

d) za natančnost dojetja verbalnih in neverbalnih izjav (kretnje, mimika, presledki z molkom ipd.). Natančnost je mogoče dopolniti in jo izboljšati z risbo, narisom ipd. ene in druge strani;

e) za okolnost, da je kdo na kakšno dejstvo pozabil glede na nekatere okolnosti. Ta pojav je

mogoče odstraniti s tem, da se postavljajo predvsem vprašanja, kakršna pri zaslišanem aktivirajo asociativne vezi in katerih psihološki smisel je v tem, da se zaslišanec namenoma navaja na osvežitev spominov in njihovo reprodukcijo. Tu gre za pojav vodilne vloge zasliševalca v procesu zasliševanja. Nepravilno in nezakonito postavljanje vprašanj, ki so kapciozna in sugestivna, kot tudi namerno vplivanje na vsebino izpovedi je izključeno. Zasliševalec se mora vživeti v čustva, kakršna izzivajo njegova vprašanja pri zaslišanem in se ne sme zadovoljiti samo s tem, kaj reče, temveč mora sam sebe vprašati, kaj si zaslišani zares misli, kaj zares hoče in kaj skuša v resnici reči. Povrh tega je treba tu poudariti način, kako se vprašanja postavljajo, obliko vprašanja in nadaljnje vidike psihološkega značaja, pri čemer je treba upoštevati posebnosti in metodiko preiskovanja individualnega (ali skupine) kaznivenga dejanja. Sicer je seveda mogoče spomniti se na to, kar je bilo pozabljeno, tako, da se predložijo razni predmeti, ki pomagajo zaslišancu pri osvežitvi spomina in pri aktivizaciji vezi — to pa premišljeno, da to ne bi pomenilo pritiska na zaslišanega.

Dialog in z njim tudi zaslišanje sta zares končana (bodisi ob posameznih delih ali pa v celoti) z *interpretacijo*. Samo neposredna interpretacija med vsem časom zasliševanja omogoča kontrolo situacije, pravočasno končanje vseh zaporednih etap zasliševanja, možnost prehoda k nadaljnjim etapam; to pa zahteva precejšen intelekt, prožnost, hitro, kritično in vsebinsko mišljenje, dober spomin, sposobnost hitro reagirati na situacije, ki se ustvarjajo, kot tudi primerno poznanje preiskovane zadeve ter strokovno znanje. Poleg interpretacije v taktičnem smislu (sistematika, popolnost, dokazni vidiki) je njena nadaljnja pomembna naloga tudi vrednotenje iskrenosti, verodostojnosti in zanesljivosti dobljenih odgovorov.

VI. Določitev osnovnih splošnih načel za taktiko zasliševanja

Splošna taktična načela se določajo že v okviru priprave na zaslišanje, četudi se bolj uveljavijo v taktiki med samim zasliševanjem. Priprava v tem pogledu prispeva k zagotovitvi uspešnosti zaslišanja. Tu gre predvsem za določitev:

— tipa zaslišanja po procesnem tipu občana, ki naj bo zaslišan (obdolženec, osumljenec, priča, itd.), glede na posebnosti njegovega zaslišanja,

— predmeta (območja vprašanj) in cilja zaslišanja konkretne osebe. Predmet so okoliščine, ki naj se ugotovijo z zaslišanjem, krog vprašanj, ki jih je treba pojasniti. Meje zaslišanja pomenijo stopnjo, ko je že mogoče posamezne trditve v izpovedi ali pa celo izpoved šteti za tako izčrpno in verodostojno, da ne bi bilo potrebno zaslišanja ponoviti in da bi se hkrati preprečilo, da se zaslišanje koncentrira ali pa odmakne k okolnostim, ki so pravno nepomembne, in da bi se hkrati ugotovilo, kake ukrepe je treba storiti za to, da se zagotovi nadaljnja preiskava. Predmet zaslišanja priče je navadno ožji (pri obdolžencu širši) kot obseg dejstev, ki so navedena v sklepu o uvedbi preiskave (ev. o tem, da se izreče obdolžitev) in se spreminja v odvisnosti od tega, v katerem trenutku preiskave se zaslišanje opravlja in kakšne okoliščine o tem, kaj lahko zaslišana oseba o stvari ve, je zasliševalec že ugotovil. (Tako bo npr. pri ponovljenem zaslišanju — pa tudi pri prvem v okvir njegovega predmeta vključena tudi preveritev verodostojnosti, objektivnosti že pridobljenih dokazov ipd.);

— za analizo lastne psihologije kot tudi psihologije zaslišanega zaradi tega, da se zavzameta pravilno stališče in odnos na začetku zasliševanja in med njim (predvsem določitev posebnosti, danih s subjektivnim stanjem zaslišanega, to pomeni pri mladoletnih, starih osebah, ranjenih, bolnih, defektnih in umirajočih osebah, katerim je predvsem potrebno premišljeno prilagoditi način zasliševanja);

— za analizo lastne sposobnosti. Zasliševalec se mora spoznati v stvareh, ki so predmet zaslišanja, pri čemer je treba upoštevati dvojne kriterije: 1. lastno avtoriteto kot nujno postavko za gladko in pozitivno zasliševanje; ki se neha brž, ko se občan zave, da zaradi večjega poznanja in odrezavosti v medsebojni interakciji postaja vloga zasliševalca pasivna, da je bolj ali manj navezan na zaslišanega, ter 2. možnost ne samo usmerjati zasliševanje, temveč iz njega na podlagi poznanja in znanja o stvari sami izvleči maksimum (za to so nujne konzultacije s strokovnjakom, ev. njegova udeležba pri zaslišanju, neogiben je študij strokovne literature, potrebne so ekskurzije v podjetje ipd., presoje fizioloških možnosti, zdravstvenih indispozicij, pa tudi drugih vprašanj, npr. vloge spola, posiljena žena za zgled bolj sproščeno izpoveduje ženski kot moškemu ipd.). Če zasliševalec ugotovi, da ni sposoben odstraniti nekaterih izmed teh in dru-

gih osebnih pomanjkljivosti, naj se ne loti pomembnega zaslišanja;

— vrstnega reda zaslišanja več oseb; zaporedje je odvisno od poznanja osebnosti zaslišanega. Tisti, pri katerih je na podlagi utemeljenih domnev mogoče pričakovati največje poročstvo za nepristranskost in vrednost zaupanja ali katerih navedbe se kažejo za najpomembnejše (posebno v odnosu do storilca, prič, oškodovancev itd. zaradi boljše orientacije pri prihodnjih zaslišanih drugih oseb v isti stvari), ali pa navsezadnje tisti, ki so najhitreje dosegljivi, morajo biti zaslišani najprej;

— časa zaslišanja glede na njegovo kronološko razmestitev v okviru kazenskega postopka. V pripravljalnem postopku naj zaslišanje čimprej sledi dojetemu doživetju (sicer nastaja nevarnost pozabe, deformacij, vplivanja ipd.), tembolj zato, ker je treba preprečiti, da bi udeleženci in priče itd. mogli med seboj govoriti;

— kraja zaslišanja (prostor za zaslišanje, delovnišče, stanovanje, šola, bolniška soba, teren), pri čemer je treba upoštevati vpliv okolja zasliševanja na potek in rezultat zaslišanja;

— glede privedbe je nujno odločati z občutkom, predvsem če gre za pričo, zakaj nasprotno ravnanje lahko v celoti pokvari cilj zaslišanja. Zato je bolje, da se izrabijo predvsem vsa druga sredstva, npr. ugotovitev, zakaj oseba ni prišla k zaslišanju, telefonično se ji lahko pojasni pomembnost prav njene izpovedi, opozori se lahko na neprijetnosti, ki so združene s tem, da se ne odzove vabilu, izkoristi se lahko vpliv dejavnikov v podjetju, sindikalne organizacije ipd. Tistim, ki se odzovejo, je pri tem treba pripraviti najboljše okoliščine za vstop v prostor, kjer bo zaslišanje, na poti je treba odstraniti možnosti za stik s tujimi osebami, zlasti z obdolžencem, s soobdolžencem, z nadrejenim, s podrejenim, sorodnikom ipd., pa tudi sploh s tujimi ljudmi, in to predvsem zaradi neprimerosti njihovega vedenja in posledično zaradi negativnega vpliva na psihiko povabljenega; to je mogoče urediti predvsem tako, da se čas posameznih zaslišanj natančno določi;

— zaporedje vprašanj. Najprej je treba postavljati vprašanja o okoliščinah, ki za občana niso pomembne, ob katerih ni osebno zainteresiran, in na katera odgovarja zato praviloma resnično in natančno. To mu pri vprašanjih odločilnega pomena brani, da bi odgovarjal — glede na pravilnost začetnih odgovorov — neresnično. Nadaljnja zahteva je logično zaporedje vprašanj, ko vsako naslednje vprašanje izhaja

neposredno iz prejšnjega odgovora; logična povezanost, ki jo določa zasliševalec, brani zaslišanemu, da bi jo z zamegljevanjem resničnosti motil, saj čuti, da bi njegovi odgovori postali nelogični.

Če je mogoče od zaslišanega pričakovati več informacij o večjem številu dejstev, dokazov ipd., se morajo najprej izčrpati vsa vprašanja, ki se nanašajo na eno dejstvo itd. in šele po pojasnitvi tega dejstva je treba preiti k drugim; pri tem sprašujemo predvsem po dejstvu, ki je deloma že pojasnjeno; tako je mogoče med zaslišanjem zlahka ali lažje preveriti verodostojnost izpovedi zaslišanega s primernim opozorilom na svoje znanje in poznanje stvari (iz drugih virov), voditi zaslišanega tako, da bi izpovedoval v skladu z resnico;

— stvarnih ali listinskih dokazov, maket, shem, modelov, manjših načrtov, posnetkov, filmov ipd., ki bodo ali bi mogli biti predloženi zaslišanemu med zaslišanjem, in to predvsem za to, da se opravi rekognicija, ali za to, da se ponovno opravi emanacija tega, kar je bilo pozabljeno (tu je vključena tudi možnost odhoda na kraj dogodka). Pri tem je seveda treba strogo skrbeti za to, da prav tu ne bi prišlo do sugestivnega vplivanja;

— morebitne potrebe, da se opravi med zaslišanjem soočenje, tedaj, če je že podana izpoved obdolženca, soobdolženca ali druge priče v nasprotju s tem, kar je nakazano, da bo izpovedala oseba, katere zaslišanje se pripravlja, pri čemer tega protislovja v dani situaciji ni mogoče pojasniti z drugimi preiskovalnimi dejanji; ev. potrebe, da se med zaslišanjem opravi rekognicija, npr. v takem primeru, ko oškodovanec pri vložitvi ovadbe označi konkretno osebo po zunanjih ali drugih znamenjih kot storilca, ki pa, potem ko je bil pridržan in preden je oškodovanec podal svojo izjavo, zanika krivdo;

— ustvaritev primerne okolje za zaslišanje — to je psihološko načelo. Najprimernejši je poseben prostor za zaslišanje. Najbližje zasliševalno okolje je psihološki faktor, ki naj ima tak značaj in intenziteto, da ne bi v ničemer v negativnem pomenu besede vplival na zaslišanega. Odreja ga notranje okolje, ozračje, kulturnost ureditve notranjosti, zagotovitev gradacijske adaptacije, nemotenost poslovanja, tišina prostora, normalna atmosfera, zračenje, omejena možnost razgleda ipd. Teh okoliščin seveda ni mogoče izpolniti zunaj omenjenega prostora za zaslišanje (sodna dvorana, teren, zasebno stanovanje, soba v bolnišnici, šola ipd., ki imajo celo

vrsto izrazito negativnih značilnosti) in temu je potem treba prilagoditi tudi taktiko zaslišanja;

— konkretnih oseb, ki bodo navzoče pri zaslišanju, njihove namestitve v prostoru, kjer se opravlja zaslišanje in njihove funkcije. Zasliševalec sedi s hrbtom obrnjen k oknu, zaslišani njemu nasproti in v njegovem zornem polju. Le-ta mora imeti v zornem polju zasliševalca, ev. tožilca, zapisnikarico, branilca, tolmača in konfrontirano osebo, izmed tehničnih sredstev magnetofon in na robu zornega polja — ne tedaj na liniji komunikacije, npr. na delovni mizi zasliševalca — nameščen mikrofoni. Odločilna sila je zasliševalec, vsak drug lahko poseže v zaslišanje v času, ko ga vodi le zasliševalec, samo po poprejšnjem dogovoru z zasliševalcem, da z neprimernim posegom ne bi spravil ob uspeh ves načrt, zaporedje ali trend zasliševalčevega opravila, ki je vnaprej pripravljeno. Branilec in izvedenec lahko postavljata vprašanja šele potem, ko je zasliševalec nehal zasliševati in z njegovim soglasjem, podobno je s pedologom (ali pedagogom, pedopsihologom ipd.), kolikor mu ni zasliševalec poveril naloge, da postavlja nekatera vprašanja otroku med zasliševanjem. Zapisnikarica mora biti taktna glede na pomen zaslišanja;

— tehničnih sredstev, ki zajemajo (in zagotavljajo) potek zaslišanja (pero, stroj, magnetofon, filmska kamera, industrijska televizija).

VII. Nekaj taktičnih načel za zasliševanje zaslišanca, ki se moti ali ki laže

Zaslišani, katerega izpoved je resnična in verodostojna, ni nikakršen poseben problem. Če je njegova izpoved tudi izčrpna in popolna, praviloma ni potreben »dialog«; sicer zadostuje preprosto formulirano in jasno vprašanje, da bi odstranilo ugotovljeno praznino v popolnosti izpovedi.

Problematika osebe, ki se *moti*, je v celoti zasidrana v forenzični psihologiji. Tu velja predvsem načelo, da se ugotovijo razlogi za njeno zmoto, posebno z vidika subjektivnih in objektivnih činiteljev, ki zamegljujejo stvar; po pojasnitvi le-teh bo zaslišani bodisi sposoben verodostojno precizirati svojo izpoved ali pa lahko — posebno pri oceni izpovedi s primerjavo z drugimi preverjenimi dokazi — zasliševalec pride do sklepa, da gre sicer za resnično, vendar ne verodostojno izpoved, ki je torej za samo preiskavo bodisi v celoti ali pa deloma brez

vrednosti. Tak sklep si lahko zasliševalec seveda dovoli šele potem, ko je izčrpal vse možnosti, ki mu jih daje za odstranitev pomote zasliševanega predvsem forenzična psihologija.

Problemi namenoma neresnične izpovedi priče (lažniva priča) so zelo zapleteni in so zasidrani predvsem v psihičnih lastnostih priče. V takih primerih je zato zasliševalec (poleg obravnavanja ev. kaznivega dejanja krive izpovedi ali krive obdolžitve) dolžan pojasnjevati, kateri vzroki, pobude ali okolnosti navajajo pričo k namenoma neresnični izpovedi, le-te so pa lahko najrazličnejše vrste; predvsem gre za apatijo, brezbržnost do lastne izpovedi, pomanjkanje smisla za dolžnost in pomanjkanje samozavesti, pa tudi strah, bojazen pred maščevanjem ali kar za maščevanje ipd. Tedaj je potrebno opraviti zaslišanje temeljito, dosledno in kar najbolj podrobno ter zapisovati v zapisnik vsako vprašanje in vsak odgovor. Podrobna analiza vprašanj bo povečini že sama pripomogla k temu, da se bo priča zapletla v lastna protislovja in ji bo s tem dokazano, da ne govori resnice. Takrat ji je treba znova predočiti pouk o tem, da mora govoriti resnico, obenem pa poudariti nevarnost kazenskega pregona. Drugače je mogoče pričo prepričati o njeni laži npr. s tem, da se ji predložijo dokazila (stvarna, listinska), katera so v nasprotju z njenimi navedbami, potem s soočenjem z verodostojno pričo, s preiskovalnim eksperimentom, ki izključi možnost, da bi bila njena trditev resnična ipd. Zasliševalec mora potem skoncentrirati pozornost na vsa ugotovljena protislovja in dosledno vztrajati na tem, da se le-ta pojasni; če je pojasnilo zadovoljivo, mora vnovič in vnovič postavljati posamezna vprašanja.

Na meji med pričo, ki laže, in pričo, ki se moti, se giblje izpoved, katera je pod vplivom priče ali pa obdolženca oziroma oškodovanca; vpliv prihaja od obdolženca in mnogokrat tudi od oškodovanca praviloma namenoma, pogosto celo z uporabo psihičnega in fizičnega nasilja. Ta vpliv obdolženega je mogoče razmeroma lahko omejiti s priporom iz koluzijskih razlogov. Medsebojno vplivanje med pričami je lahko namerno ali pa brez namena. Do vplivanja brez namena prihaja, če se priče med seboj pogovarjajo o dejanju in priča potem včasih ne razlikuje tega, kar je sama dojela, od tistega, kar je slišala od druge priče, posebno kadar sta za stvar obe zainteresirani, če sta se poznali pred dejanjem, če sta si blizu na delovišču ali pa v kraju bivanja ipd. K temu prispeva, če se priče sre-

čajo v čakalnici pred prostorom za zaslišanje ali pred razpravno dvorano, kjer si izmenjavajo naziranja glede na pričakovano zaslišanje, njegovo vsebino, stvar samo ipd. Vpliva pa lahko seveda tudi zasliševalec, če predloži priči pred koncem zaslišanja izpovedi že prej zaslišanih prič, posebno avtoritativnih, pomembnih, nadrejenih ipd. Načelo je: ločiti priče takoj eno od druge in jih zaslišati čimprej po dejanju oziroma dogodku.

Pri obdolžencu se srečujemo z lažno izpovedjo seveda mnogo pogostejše kot pri priči. Predvsem je to takrat, ko obdolženec uveljavlja *alibi*. Tu je posebej treba natanko določiti predmet zaslišanja; to pomeni detajlizacijo izpovedi obdolženca, ki predstavlja poleg ponavljanja podrobnih zaslišanj o okoliščinah, povezanih z alibijem, mnogokrat edini način, da se njegova izpoved preveri. Detajlizacija ima seveda tudi negativne strani, kot npr. težavno emanacijo, pomote pri ponavljajočih se dogodkih, do katerih prihaja v določeni dobi v istem časovnem trenutku ali na istem kraju ipd.) ne glede tudi na zavestne laži po krivem obdolženega, ki iz raznih razlogov noče niti navesti kraja, kjer se je v kritičnem razdobju mudil, niti oseb, s katerimi je bil tam. Ta nevarnost pa se po večini odpravi, če se ugotovi razlog za tako zasliševanjevo stališče in če se mu pojasni, da so njegove bojazni odveč. Če obdolženec (ki mu je zadeva dokazana) stvar *zanika*, je potrebno preizkusiti in ugotoviti pobude in motive, ki ga utrjuje v njegovem stališču. Gre lahko za to, da je nedolžen, da je prepričan, da proti njemu ni in ne more biti zbranih zadosti dokazov, da noče priznati krivde v prizadevanju, da ne bi izdal svojih sotorilcev, med katerimi so lahko tudi njemu bližnje osebe, da se boji kazni, da se sramuje priznati kaznivo dejanje, da upa, da se bo nekako izognil odgovornosti, ko misli, da brez njegovega priznanja kakršnikoli so že resni dokazi proti njemu, vendar ne izključujejo možnosti, da bi se ji izognil; ali pa naposled obstoji cela vrsta zunanjih pobud (pritisk družbenega okolja, vpliv oseb, ki so v isti celici ipd.). Osnovna metoda, kako prepričati obdolženega (zlasti povratnika ali človeka z zelo trdno voljo braniti se) o koristnosti priznanja, je taktika postopnega dokazovanja krivde*, neizprosna predlaganja dokazov v logičnem za-

poredju in v trenutku, ko psihika obdolženca na to ni pripravljena. Enaka taktika velja tudi za primer, ko obdolženec svojo izpoved *spremeni*; tu mora biti seveda prej ugotovljeno, kaj v prejšnji in sedanji izpovedi obdolženca ustreza resnici in kakšni so motivi za spremembo izpovedi. Ni mogoče prezreti tega, da spremembo lahko izzove tudi neustrezen postopek zaslišujočega tako, da se nagrmadijo zmote in netočnosti pri obdolženčevi reprodukciji ipd. Zato je potrebno temeljito preveriti verodostojnost, in to tako, da se uporabijo tudi druga preiskovalna dejanja, npr. odhod na kraj dogodka, preiskovalni eksperiment ipd. Zaporedje vprašanj v enem in drugem primeru naj ima glede na pomembnost vedno zvišujočo se tendenco. Zasliševalec mora tedaj obdolžencu postavljati vprašanja in predlagati dokaze tako, da bi postopoma naraščala njihova moč, ki prepričuje o krivdi in da bi učinkovitost te sile privedla obdolženca po pravici do prepričanja, da se ne more izogniti temu, da je njegova krivda dokazana. Vzroki za lažno *samoobtoževanje* so predvsem v tem, da je bila poprej uveljavljena fizična in psihična sila, ti vzroki pa so lahko tudi drugačni, npr. obsojajoče javno mnenje, ki je umetno izzvano (obdolženec zapade v apatičnost — običajna »priprava« političnih procesov); samoobtoževanje lahko pomeni obdolžencu izhod iz konfliktna situacije, kar vodi k lastni odstranitvi iz družbe, ki je postala osebi, ki se sama obtožuje, zoprna (psihonevrotiki, depresivne osebe brez življenjskega cilja, družabno razočarani, stare osebe, bolniki itd.); je lahko pojav ljubezni, ki hoče ščititi pravega storilca, je lahko strah pred uradi (pri primitivnih osebah ali pa takih, ki so bile zasliševane vse do izčrpanosti), ali pa naposled pojav težnje po popularizaciji lastnega imena v tisku, radiu itd. (popularizacijski efekt). Nekateri storilci se pa sami obtožujejo zaradi družabno manj nevarnega dejanja samo zato, da bi s tem prikrili mnogo pomembnejše kaznivo dejanje ali pa da bi zmedli celotno preiskavo. Med *prevare* in *zvižace* sodijo predvsem razne vrste simuliranja (telesnih in duševnih motenj), katerih »pojave« med zaslišanjem mora zasliševalec, ki je orientiran v psihopatologiji, natančno zajeti in jih izročiti ustreznemu izvedencu zaradi ekspertize. Seveda, ugotovitev o tem, ali je kdo resnično prizadet zaradi takega defekta ali pa simulira, ne pripada zasliševalcu, temveč samo ekspertu. Izmed drugih prevar je mogoče opozoriti na negativen odnos do izpovedi, ki ima včasih celo značaj negativizma (upornosti), le-ta

* Taktiko t. im. direktnega napada je mogoče uporabiti samo, če je bil storilec prijet in zaslišan neposredno po dejanju, tedaj še ni zmožen zadostno se pripraviti na zaslišanje, razmisliti o neresničnih trditvah, o podrobnih obrambi, je psihično labilen itd.

pa izvira iz motnje dejavnosti volje, potem prizadevanje izprovocirati zasliševalca k fizičnemu in psihičnemu nasilju, težnjo zagotoviti si s takim ravnanjem podatek o tem, kakšne dokaze že ima zasliševalec oziroma kako daleč je zasliševalec zares seznanjen s primerom obdolženca, da bi si izkonstruiral priznanje samo za tiste okoliščine, o katerih zaznava, da so zasliševalcu že znane. Drugi način zvijače je, da jemlje neresno, da bagatelizira izpovedi prič, kakor tudi trditev, da so bili ugotovljeni dokazi npr. pri hišni preiskavi podtaknjeni. Naposled se kar dostikrat pojavlja težnja kompromitirati zasliševalca npr. s podkupnino ipd. Proti vsem prevaram in zvijačam, od katerih smo navedli samo nekatere, se je mogoče bojevati predvsem s temeljito preveritvijo dokaznega gradiva in s tem, da smo pri zaslišanju zmeraj popolnoma dosledni, da se držimo postopka po pripravljenem načrtu in da se upoštevajo vsa taktična načela zasliševalne prakse. V vseh primerih imajo prevare in zvijače skupni imenovalac: takšni obdolženci bodisi sploh ne navajajo podrobnosti ali pa jih navajajo čisto narobe — seveda ob pogoju, da niso sugestivno pod vplivom, da jim detajli niso neposredno položeni na jezik. Zato je tudi poglavitno načelo pri preverjanju verodostojnosti lažnivih postopkov obdolženca, kot so bili omenjeni, detajlno preverjanje vsake posamezne navedbe, in to bodisi s tem, da se konfrontirajo z vsemi dokazi, ki so bili postopoma dobljeni s preiskavo, kot tudi s tem, da se zasliševanja ponavljajo.

VIII. Protokoliranje

Temeljna zahteva glede protokolacije je vsebinsko natančno zajetje celotnega poteka akta, to pomeni, ne samo njegove verbalne, temveč tudi neverbalne oblike, in to navedb, ki so bistvene in potrebne glede na predmet dokazovanja, tako kot jih izraža zaslišana oseba (izrazi slanga, govornica otrok itd. v izvirniku z normalno uporabljenim izrazom kot pojasnilom).

Praviloma narekuje izpoved v zapisnik zasliševalec in zato ima lahko zapisnik občutna pomanjkljivosti, ki se nanašajo na osebnost zasliševalca. Tu ima vlogo predvsem usmerjenost zasliševalca na dejstva, ki potrjujejo verzijo, kakršno si je že prej zamislil ali pa to, da narekujejo posamezna dejstva brez primerne povezanosti z drugimi navedbami ipd., pa tudi sicer se kaže lahko njegova poklicna deformacija.

Tako npr. zaradi rutine, ki je včasih povezana z nezadostno sposobnostjo izražati se in natančno formulirati misli, meni zasliševalec, da je mogoč samo zapisnik, ki je pisan s t. im. uradnim jezikom, katerega oblika pa ne podaja pravega poteka zaslišanja in neredko povzroča različno in nasprotujočo si razlago nekaterih delov zapisnika, to pa v celoti zasenči osebnost zaslišanega ipd.

Če zasliševalec naposled ni zmožen razlikovati navedb, ki so pravno pomembne, od brezpomembnih, je zapisnik z vidika potrebe po objektivnem ugotavljanju nepomemben.

Tehnični način protokoliranja izkazuje v celoti tri tipe:

a) Zasliševalec si med vsem zasliševanjem dela beležke in na koncu na njihovi podlagi protokolira celotno zaslišanje. Ta način lahko vodi k nepreglednosti in k temu, da se prezrejo pomembni podatki, ki so bili izrečeni v izpovedi, omogoča, da se uveljavi bolj vpliv naziranj in stališč zasliševalca, povečini pa sploh ne zajema postopka zasliševalca pri pojasnjevanju posameznih vprašanj, njihovega zaporedja, povezanosti itd.

b) Med zasliševanjem se protokolirajo vsa postavljena vprašanja in dobljeni odgovori, ali pa vsak stavek izpovedi (odgovora) brez formuliranja vprašanj. Ta način sistematično moti stik med zasliševalcem in zaslišanim, odvrta pozornost in onemogoča povezane izčrpne izpovedi. Krši osnovno zahtevo, »da se drži tempo« ipd. Ustreza tedaj le tam, kjer se po zajetju izpovedi kot tekoče celote dodatno dobesečno protokolirajo posamezna vprašanja in odgovori (npr. pri lažni izpovedi ali pa ko se predlagajo listine ali druga spoznanja preiskave ipd.).

c) Protokol se sicer piše med zaslišanjem, vendar po posameznih večjih in zaključenih pasajah, celotah, ki izčrpno obravnavajo npr. eno okolnost iz vrste nadaljnjih, pri čemer so osnova za formuliranje izpovedi, v zapisniku zopet zapiski zasliševalca, ki so sestavljeni po izpovedi (odgovorih) zaslišanega. To je najustreznejši način, pri katerem imata zlasti obe stranki popolno kontrolo med vsebino zapisnika po posameznih delih izpovedi, in to še v okviru neposrednega poteka zasliševanja. Samo zaslišanje predstavlja tako več zaključenih celot, pri čemer omogoča preglednost, podrobno pojasnjevanje posamezna vprašanja, vzdržuje se nepogrešljivi stik in v protokolu se tekoče zajema tudi potek zasliševanja.

Branja, dopolnitve in morebitne popravke zapisnika na zahtevo zaslišanega se seveda ne moremo lotiti formalno ali celo z izrazom odpora, nestrpnosti ipd. Naprotno, zasliševalec mora ustvariti vse neogibne možnosti za to, da bi zaslišani v celoti in v miru razumel vsebino in pomen svoje izpovedi in da bi se ev. mogel ponovno izreči o posameznih vprašanjih in formulacijah in navesti potrebne dopolnitve in popravke. Samo tako bo imel zapisnik procesualni pomen. Za nadomestljivost zapisnika in potrdilo pravilnosti vse izpovedi je primerno, da zaslišani podpiše ne samo vsako stran protokola, temveč — če to zahteva značaj izpovedi — ev. tudi posamezne dele zapisnika.

IX. Uporaba tehničnih sredstev pri dokumentaciji zasliševanja

Protokolacija vsebuje vrsto pomanjkljivosti, ki so pogojene zlasti z načinom pisanja zapisnika, z možnimi pomanjkljivostmi zasliševalca itd. Niti stenografski zapis zaslišanja ne more podati popolne in izčrpne slike o vsem; to velja vključno in predvsem za osebnost zaslišanega.

Sedanja tehnika beleženja omogoča uporabljati taka sredstva kakršna lahko povezano zabeležijo verbalno izjavo in tudi njeno intonacijo, pa tudi celotno vzdušje in potek zaslišanja; taka sredstva so: magnetofoni ali minofoni (ev. diktafoni) in njihov zapis. Zajetje verbalnih in neverbalnih izjav, predvsem pa tudi mimike, tresočih se rok, priprav in pojavov agresije ipd. zadosti omogoča filmska kamera z zvočno aparaturo, pa tudi uporaba industrijske televizije (npr. za prenos iz zasliševalnega prostora v sodno dvorano.) Vendar po veljavnem češkoslovaškem kazenskem postopniku, pa ne samo po njem, kakršnokoli uporabljeno tehnično sredstvo v dokazani sferi ne more veljati samo po sebi, in sicer zato, ker je temeljno sredstvo dokumentacije zasliševanja v vsakem primeru še vedno zapisnik; ta nujno izpričuje pristnost zapisa kot sredstva, ki je bilo uporabljeno pri zaslišanju in nikakor ne pri drugem dejanju in ki potrjuje vsebinsko istovetnost zapisa in izpovedi. To tedaj pomeni, da v takih primerih brez redne protokolacije vsak drugačen, tehnični zapis izgublja dokazni pomen in vrednost.

Iz češčine prevedel
dr. Ivan Murko